

Є. М. Рудніченко

*кандидат економічних наук, доцент,
заступник начальника відділу наукових досліджень
з організаційних питань митної справи
Державного науково-дослідного інституту митної справи*

І. В. Несторишен

*кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу наукових досліджень
з організаційних питань митної справи
Державного науково-дослідного інституту митної справи*

КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ У МИТНІЙ СПРАВІ

Постановка проблеми. Останні десятиріччя супроводжувались значними трансформаційними процесами в політичній, економічній та науково-технічній сферах. Глобалізація і зумовлені нею процеси піддають випробуванню на стійкість і адаптивність традиційні моделі державного управління, зумовлюючи певну активізацію наукового пошуку щодо формування нових концепцій та парадигм поведінки.

В таких умовах принципово змінюються роль та компетенції державних органів управління, функції яких повинні відображати сучасні тенденції розвитку світових процесів. Зокрема, їх завданням є розробка нових підходів та інструментів державного управління, здатних гнучко реагувати на зміни світової кон'юнктури, виклики тероризму та забезпечувати відповідний рівень національної безпеки. Варто зазначити, що державним органом управління, на який покладено функції забезпечення безпеки суспільства та захист митних інтересів України є Державна митна служба. Відповідно до цих завдань та на фоні активізації зовнішньоторговельних відносин, Держмитслужба постійно вдосконалює інструменти митного контролю з метою підвищення його якості. Досягнення такого завдання можливе лише за умови контролю саме тих вантажів і пасажирів, які характеризуються високим ступенем ризику щодо недотримання митного законодавства. Реалізація таких заходів можлива лише за рахунок застосування митними органами системи управління ризиками (СУР).

Аналіз останніх публікацій. Аналіз теоретичних досліджень та практичних напрацювань в теорії митних ризиків дозволяє зробити висновок, що питання організації, регулювання і функціонування системи управління ризиками та її подальшого вдосконалення в умовах активізації інтеграційних процесів перебувають в центрі уваги провідних науковців і практиків митної справи, а саме: П.В. Пашка, С.С.Терещенка, В.В. Альохіна, М.М. Шумилова, В.М. Науменка, П.Я. Пісного, П.Е. Теніссена.

Таким чином, метою статті є дослідження існуючих класифікаційних ознак видів ризику в економіці та митній справі.

Результати дослідження. Інтеграція України в міжнародні організації обумовлює необхідність забезпечення застосування системи управління митними ризиками на належному рівні. Вирішення цього завдання дозволить створити сприятливі умови для збільшення товаропотоку, скоротити час митного оформлення, забезпечити збір митних платежів у повному обсязі і вивести імпорتنі товари з нелегального сектора економіки в легальний. Разом з тим, сприяння розвитку зовнішньої торгівлі за рахунок спрощення митних процедур не повинно сприяти зростанню частки тіньового сектора в сфері зовнішньоекономічної діяльності та призводити до втрати його якості. Як зазначалось, основним інструментом підвищення якості проведення митного контролю є впровадження системи управління ризиками.

Практика показує, що СУР забезпечує організацію ефективного митного контролю, що здійснюється на основі принципу вибірковості. Це дозволяє митним органам:

- зосередити увагу на найбільш важливих та пріоритетних напрямках роботи і, отже, забезпечити більш ефективне використання наявних ресурсів;
- підвищити рівень виявлення і прогнозування порушень митного законодавства України;
- створювати сприятливі умови суб'єктам ЗЕД;
- прискорити переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон;
- сформувані єдине інформаційне забезпечення функціональних підсистем управління ризиками структурних підрозділів Держмитслужби України.

Необхідність застосування та вдосконалення СУР знайшла відображення в Міжнародній Конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур [1]. Згідно з цією концепцією, модель СУР повинна забезпечити прискорення процедури здійснення митних формальностей на основі принципу вибірковості. При цьому слід врахувати, що діяльність митних органів здійснюється в умовах невизначеності середовища (зовнішнього і внутрішнього) та ризиків, властивих процесу переміщення товарів через митний кордон, які недостатньо враховані і формалізовані в діяльність митних органів.

Аналіз діяльності митних органів показав, що підвищення їх ефективності можливе за умови дослідження взаємозв'язку ризику та невизначеності. Варто відмітити, що вперше поєднав поняття “ризик” і “невизначеність” Ф. Найт [2]. Саме він зазначив чітку відмінність між ними. Згідно з його визначенням, рішення приймаються в умовах ризику тоді, коли наслідки прийнятих рішень відомі з певною ймовірністю, а якщо ж ймовірності невідомі, то така ситуація вважається невизначеною.

Доцільно зазначити, що ризик і невизначеність тісно пов'язані між собою. Джерелами виникнення ризику є певна небезпека і загроза, так звані фактори ризику.

Кількість цих факторів є значною, тому для підвищення ефективності управління ними необхідно їх класифікувати. В науковій літературі виділяють різні підходи до класифікації цих факторів в залежності від певних класифікаційних ознак. Розглянемо найбільш поширені підходи, що застосовуються в митній сфері, серед яких можна виділити:

- класифікацію за критерієм об'єктивно-суб'єктивного характеру факторів ризику. До об'єктивних відносять фактори, які виникають незалежно від дій працівників митних органів (зміна товаропотоку, митного законодавства та ін.). Суб'єктивні фактори породжуються ненавмисними (або навмисними) діями осіб, що здійснюють митні процедури (корупція та ін.);

- класифікацію за критерієм можливості прогнозування факторів ризику. За цією ознакою фактори можна поділити на передбачувані та непередбачувані. Передбачувані можна визначити з помилкою в допустимих межах, виходячи з досвіду або з використанням методів наукового прогнозування. Непередбачувані фактори виникають несподівано, і на них часто буває важко знайти адекватну відповідь. Тут можна провести аналогію з “Порядком здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками в митній службі України”, відповідно до якого ризику розділені на два типи: виявлені і потенційні. Причому виявленим ризикам відповідають відомі фактори, коли порушення законодавства вже відбулося, а потенційні ризики - ризики, які не проявили себе, але існують умови для їх виникнення. Очевидно, що потенційні ризики становлять велику небезпеку для митних органів;

- класифікацію за критерієм видимості факторів ризику. За цією ознакою фактори поділяються на явні (видимі) і приховані (латентні). Явні - реально існуючі, очевидні фактори (зміна обсягів і напрямків товаропотоку, нестабільність митного законодавства та ін.). Приховані - існують в замаскованому вигляді, їх важко оцінити (неповнота інформації щодо задуму і намірів учасників ЗЕД та ін.);

- класифікацію за критерієм приналежності факторів ризику. За цією ознакою їх поділяють на внутрішні і зовнішні. Внутрішні чинники є результатом діяльності працівників всіх рівнів Держмитслужби України, якості управління та прийняття рішень, планування, досконалості технологічних процесів тощо. Зовнішні фактори виникають за межами організації, це так звані фактори її зовнішнього середовища.

Проведене узагальнення в цілях класифікації факторів ризику в сфері митної діяльності дозволило запропонувати їх поділ на зовнішні і внутрішні ризики. До зовнішніх факторів ризику пропонується віднести:

- нестабільність митного законодавства;
- непередбачуваність інтенсивності товаропотоку;
- невизначеність щодо задуму і намірів учасника ЗЕД;
- низький рівень взаємодії митних органів з іншими правоохоронними і контролюючими органами;

– неповноту і непередбачуваність інформації про діяльність митних органів на довгострокову перспективу і ін.

До внутрішніх факторів ризику слід віднести:

- неповноту інформації про цілі, інтереси, поведінку працівників митних органів;
- недостатню глибину і частоту контролю, у тому числі після випуску товарів;
- недостатню оснащеність митних органів технічними засобами митного контролю;
- неповноту відомостей про характеристики, параметри, показники процесу надання митних послуг.

Ці фактори ризику, викликані явищами невизначеності, створюють ризикові ситуації і є джерелами ризиків. Дієвим механізмом, що забезпечує задоволення інтересів держави і ефективну реалізацію митних функцій, можна вважати управління ризиком. Сутність такого управління зводиться до забезпечення мінімуму відхилення кінцевого результату від встановленого (прийняттого) цільового значення показників досягнення цілей.

Відповідно цього, авторами пропонуються наступні ознаки класифікації митних ризиків. За фактом виявлення:

- виявлений ризик;
- потенційний ризик.

За цілями митного контролю:

- ризик несплати митних платежів;
- ризик зниження митної вартості товарів;
- ризик незаконного ввезення товарів;
- ризик недостовірного декларування товарів.

За характером розвитку системи:

- закономірний;
- випадковий.

За сферою розповсюдження:

- загальнодержавний;
- регіональний.

За часом функціонування:

- довготривалі;
- середньотривалі;
- короткотривалі.

За частотою прояву:

- систематичний;
- несистематичний.

За характером виявлення:

- з високим рівнем спрацювання;
- з низьким рівнем спрацювання.

За причинами виникнення виділяють:

- суб’єктивні;
- об’єктивні.

За належністю товарів виділяють:

- ризики, пов’язані з обігом іноземних товарів;
- ризики, пов’язані з обігом вітчизняних товарів;

За об’єктами аналізу ризику:

– характеристики товарів, транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України

- характер зовнішньоекономічної операції зовнішньоекономічної операції;
- характеристика суб’єктів, що беруть участь у зовнішньоекономічній операції.

За частотою прояву:

- систематичний;
- епізодичний.

За можливістю прогнозування:

- прогнозовані;
- частково прогнозовані;
- непрогнозовані.

Слід зазначити, що наказом Держмитслужби України “Про затвердження Порядку розроблення профілів ризику” від 22 грудня 2010 р. № 1514 (із змінами і доповненнями, внесеними наказом Державної митної служби України від 11 січня 2012 року № 22) визначено класифікатор сфер ризику (табл. 1) [3].

Таблиця 1 – Класифікатор сфер ризику

Розділ	Назва сфери ризику
1. Митний режим	Імпорт
	Реімпорт
	Експорт
	Реекспорт
	Транзит
	Тимчасове ввезення (вивезення)
	Митний склад
	Спеціальна митна зона
	Магазин безмитної торгівлі
	Переробка на митній території України
	Переробка за межами митної території України
	Знищення або руйнування
	Відмова на користь держави
2. Можливий характер порушення	Неправильна класифікація товару
	Неправдиві дані про походження товару
	Заниження/завищення митної вартості товару
	Недекларування товару
	Контрабанда/приховування від митного контролю
	Неправильні дані про підстави надання пільг зі сплати митних платежів
	Неправильні дані про характеристики/властивості товару
Декларування товару не своїм найменуванням	

Розділ	Назва сфери ризику
3. Можлива мета порушення	Ухилення від сплати/зменшення розміру ввізного мита
	Ухилення від сплати/зменшення розміру вивізного мита
	Ухилення від сплати/зменшення розміру особливого виду мита (антидемпінгового, спеціального, компенсаційного)
	Відшкодування ПДВ
	Ухилення від сплати/зменшення розміру акцизного збору
	Використання митних пільг
	Ухилення від нетарифних обмежень
4. Вид товару, стосовно якого може бути вчинене порушення	Товари сільськогосподарського виробництва
	Метали та брухт
	Товари, які містять об'єкти права інтелектуальної власності
	Отруйні, радіоактивні, вибухові речовини, небезпечні відходи
	Наркотичні засоби, психотропні речовини
	Зброя та боєприпаси
	Історичні та культурні цінності
Міжнародна торгівля дикими видами тварин та рослин, що перебувають під загрозою зникнення	

Таким чином, за результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки. Різноманітність ризиків, які присутні в повсякденному житті та різних сферах економіки, вимагають їхньої видової класифікації, яка існує в усіх галузях знань. Сьогодні практично в кожному джерелі, що висвітлює питання теорії ризику, наводиться один з варіантів класифікації ризиків. У більшості випадків вибрані критерії не дозволяють охопити всі класифікаційні ознаки ризиків, проте, можна виділити певні закономірності.

Отже, класифікація ризиків – це поділ ризиків на окремі групи за певними ознаками для досягнення поставлених цілей. Кожний клас, вид або група характеризуються певними ознаками, які є однорідними. Кількість груп і їх вміст визначаються лише в процесі класифікації. Саме цим зумовлені різні підходи науковців щодо поділу ризику за різними класифікаційними ознаками.

Запропонована класифікація митних ризиків, в основу якої покладені фактори ризику, дозволить здійснювати більш зважений підхід до аналізу митного ризику.

Перелік посилань

1. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур від 18.03.1973 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_643.
2. Найт Ф.Х. Риск, неопределенность и прибыль / Ф.Х. Найт.[пер. с англ]. – М.: Дело, 2003. – 360 с.
3. Про затвердження Порядку розроблення профілів ризику [Електронний ресурс] : наказ : [затв. Держмитслужбою України від 22 грудня 2010 р. № 1514 (із змінами і доповненнями, внесеними наказом Державної митної служби України від 11 січня 2012 року № 22)] // Ліга – Закон

Рудніченко Є. М., Несторишен І. В. Класифікація ризиків у митній справі

У статті розглянуто основні підходи до класифікації ризиків. Автором узагальнено основні фактори ризику в митній справі. Крім того, запропоновано власні класифікаційні характеристики митних ризиків.

Ключові слова: ризик, митний ризик, система управління ризиками.

Рудниченко Е. Н., Несторишен И. В. Классификация рисков в таможенном деле

В статье рассмотрены основные подходы к классификации рисков. Автором обобщены основные факторы риска в таможенном деле. Кроме того, предложено собственные классификационные характеристики таможенных рисков.

Ключевые слова: риск, таможенный риск, система управления рисками.

Rudnychenko E. N., Nestoryshen I. V. The classification of risk in customs

In the article the basic approaches to the classification of risks. The author summarizes the major risk factors in customs Affairs. In addition, it is proposed to own classification characteristics of customs risks.

Key words: risk, customs risk, the risk management system.